

Takács Géza

Költözések, iskolák

Beszélgetés egy négygyermekes házaspárral

„Én a konzervatív iskolát kedvelem, de ez talán túl konzervatív”

(Középkorú értelmiségi házaspár vagyunk. Az utóbbi tizenöt évben a munkánk miatt többször költöztünk egyik kisvárosból a másikba. Először Székhelyről Homokvárra, ahol a nagyobb gyerekek elkezdték az iskolát, majd vissza Székhelyre, ahonnan pár év után Csapládra, ahol jelenleg is élünk.)¹

Emlékek

Négy fiunk van, Zsolti, Gábor, Pityu és Palika, a legidősebb már egyetemista, a legkisebb ötödikes. A nagyobbak általános iskoláival – lehet, hogy csak elfelejtettük már – nemigen voltak problémáink. Talán egy dologra emlékszem vissza, amikor Homokvárról hazaköltöztünk '95-ben Székhelyre, akkor Gábort a legrosszabb osztályba tették, mondván, hogy a tanulmányi eredménye alapján ez egy jó gyerek. Volt egy rettenetes osztály abban az iskolában, mindenki így tartotta nyilván, és azért, hogy azon Gábor emeljen egy kicsit, betették ebbe a rémes osztályba. Ez persze nekünk szülőknek nagyon rosszul esett. De nem volt jó választásunk. Otthagyjuk? Megpróbáljuk áttetetni?

A tanulmányi eredményük rossz volt, közepes, vagy még annál is gyengébb tanulók voltak, jó tanuló nem volt, a szülők nem jártak szülői értekezletekre, a tanár is felzárkóztatással foglalkozott inkább, mint hogy lépjenek előre azok, akik jobban tanulnak.

¹ Ez a történet néhány évvel ezelőtti. Arról szól, miért is nem volt jó az iskola úgy, ahogy volt. Amikor a beszélgetés készült, a szülők tele voltak aggodalommal gyermekeik iskolai sorsa miatt, így a beszélgetés leírásakor a neveket megváltoztattuk. Azóta a két nagyobb fiú diplomát szerzett, a két kisebb pedig úton van hozzá. A beszélgetés során a férj és a feleség felváltva mondták az iskolai történeteket, a férj mondatait álló betűkkel írtuk, a feleségét dőlttel.

Lakótelepi iskola volt, valószínűleg az első két osztályt a jobb gyerekekből, az úgymond „jobb szülők” gyerekeiből állították össze, a harmadikba meg a maradék került. Ezt csak utólag gondolom így. A negyediket itt járta ki, aztán minden tiltakozása ellenére – nagyon tiltakozott – ötödikben elintéztük, hogy egy másik osztályba kerüljön, ami nem volt annyira rossz. A mi tudásunk szerint. De kiderült, hogy...

...az meg zsolnais osztály volt, emiatt a gimnázium elején katasztrófális helyesírása volt a gyerekeknek. Pedig sok magyarórája volt különben.

Végül is nem volt szerencsés, hogy egy elvileg jobb osztályba került, mert Gábor és a Zsolnai-módszer nagyon távol esnek egymástól. Ha mondjuk a Pityu került volna abba az osztályba, az jó lett volna, de Gábornak ez elég katasztrófális volt. A magyart tanították ezzel az erősen intellektuális módszerrel, közben az ő alapvető helyesírási problémáival – nehézségei voltak a többi testvéréhez képest –, meg azzal, hogy önszántából nem igazán olvasott, nem foglalkoztak.

Nem fogott rajta annyira a módszer.

Zsolti Homokváron kezdte az iskolát, zenei tagozatra került. A legelején volt egy szülői értekezlet, és ott egy apuka azt mondta, hogy a zenetagozat most már mire jó, miért nem a nyelvekkel meg a számítógéppel foglalkoznak. Ezek a gyerekek le fognak maradni, semmi nem lesz így belőlük. Az anyukák tiltakoztak, láttak valami jövőt. Ilyen volt a kezdés, Zsolti öt évig járt oda, de nem vált hátrányára. Zeneiskolába is járt, furulyázott, később trombitált, de akkor kezdte, amikor épp nőtt a foga. Rossz választás volt. Nem tudott trombitálni, de nem segítettek abban, hogy akkor olyan hangszeret kapjon, amit használni képes. Mire jó lett már a foga, másfél év alatt elunta a fúvókával való gyakorlást.

Székhelyen Zsolti hatosztályos gimnáziumba került. Egy mérsékelten konzervatív iskolába, ahol egy feltűnő probléma volt, hogy elsős gimnazistaként ugyanazt az angol könyvet harmadszor kezdi el újra. Mindig új tanár jött, meg talán már azt tanulta általánosban is. Amikor beíratuk, akkor ígértek fűt-fát, hogy milyen magas szintű angoltanulás lesz, aztán nem lett belőle semmi. Ezért is néztünk új iskola után, ahol aztán már nem volt ilyen gond. A kátaei egyházi középiskolába került. Ott végzett jó eredménnyel tavalý.

Az igazi gondjaink Csapládra költözve kezdődtek az iskolákkal.

A Széchenyi iskolában olyanok voltak az iskolai ünnepélyek, mint egy zsebongó. Hiába beszélt az igazgató, állandóan nyüzsgés volt, anarchikus volt az egész. Évnyitó, évzáró. Az igazgatót nem lehetett hallani, hogy mit mond, és nem is fogták vissza a gyerekeket.

Meg kezdettől fogva, minden iskolában, kivéve az egyházi iskolákat, ha valamijük elveszett, vagy elloptak tőlük valamit, annak a tanárok soha nem mentek utána. Soha nem kerültek elő a dolgok, legfeljebb véletlenül.

Az anarchikus ünnepegekről az jutott eszembe, hogy többnyire szokás a Himnusz és a Szózat közös eléneklése. Ebben az iskolában ez egyszerűen botrányos volt. Mindig egy rossz, recsegő lemezjátszóról játszották, több száz hallgató tanuló, szülő előtt.

Más iskolákban is ez volt.

Én nem találkoztam vele.

Gáboréknál és a Pityuéknál sem énekelnek a gimnáziumban az ünnepélyeken. Felrakják a lemezt és kész.

Idejöttünk 2000-ben Csapládra, és a gyerekeinknek iskolát kellett keresni.

Gábor története

Gábor pont akkor végezte a nyolcadik osztályt. Őt föl is vették már Székhelyen egy gimnáziumba, természettudományos tagozatra, de hát nem ott kezdte, mert elköltöztünk. Két lehetőségünk volt: vagy itt Csapládon a Toronyi Gimnázium, vagy pedig a balogréti egyházi gimnázium. Annak jó híre volt, és úgy gondoltuk, hogy menjen az egyházi gimnáziumba, annál is inkább, mivel ott indult biológia tagozat, és Gábor pont ilyesmi iránt érdeklődött akkoriban; legyen kollégista – Balogrét ide harmincegy kilométer –, mert hogy egy másfél szobás lakásba kerültünk.

Kétszobás volt. Ötvenkét négyzetméter.

Jó, kétszobás, de hatan voltunk. Igaz, hogy Zsolti Kátán volt, de mikor hazajött, egyszerűen nem volt hol lefektetni a gyerekeket. Kicsit ez is benne volt, hogy Gábor menjen kollégiumba. De ő akart is, nem bánta, hogy egy bentlakásos iskolába megy.

Nem mi beszélünk rá, ő mondta, hogy elmegy, ahogy a bátyja is elment, ő is megpróbálná. Tizenégy éves, inkább lenne külön, nem a szülőkkel együtt, nagyobb önállóság jutna neki, meg úgys a kicsikkel egy szobában volna, nem tudna tőlük tanulni, más a program. Jobb lesz neki.

Még egy motivációja volt, amiért el akart menni, és amiért én ezt támogattam is, mert hogy ő Székhelyen rögbizett, jól ment neki, korosztályos válogatott volt. És itt nincs rögbi, Balogréten meg van.

Ez nagyon számított neki. A rögbitől nehezen szakadt el. Székhelyről egyébként is nehéz volt neki eljönni, jól beilleszkedett. Legalább ezt a sportot vigye tovább. Ráadásul ismerte a balogréti rögbiseket.

Gábor a gimnázium első évét nagyon tipp-topp módon csinálta, úgy, ahogy azt az iskola elvárta, ahogy mi szülők elvártuk. Tanult, sőt rendszeresen éjféléleg fönnmaradt, hogy föl tudjon készülni a másnapi órákra. Azt mondtam neki, hogy annyira nem kell komolyan venni, tessék inkább lefeküdni, de ő, valószínűleg kicsit szorongott, és ezért hajtott.

Csalódás volt neki, hogy voltak kategóriák az iskolában, és nem jutott be a legjobb kategóriába. Egy-két századon múlt, hogy feljebb kerüljön. Emiatt elégedetlen volt. Erős volt az iskola.

Aztán egyszer csak elkezdtek jönni a problémák. Különféle összeütközései támadtak az iskolával. Emlékszem egy esetre, akkor szülőként teljesen mellé tudtam állni. Tipikus történet, az osztályfőnökük egy Erdélyből áttelepült tanár volt, és szervezett nekik egy csíkszeredai testvérosztályt. Azok eljöttek ide, aztán ezek meg oda, de abban Gábor már nem volt benne. Itt egy erdei táborhelyen voltak, kilátogatott oda a tiszteletes, zenében jártas valaki, én is ismertem régről. Elénekeltek a gyerekek a székely himnuszt, a Csaba királyfisat. A tiszteletes megjegyezte, hogy ez nem is igazi himnusz, nem méltó a hívó gyerekekhez. Gábor az osztályfőnökével beszélt erről, és neki monda, amikor már elment a tiszteletes, hogy nem tudja, hogy a tiszteletes gondolt-e arra, hogyan érezhették magukat az erdélyi diákok, amikor hallgatták ezt az okosságot tőle. Ami a szívéből jött, azt énekeltek, aztán meghallgatták, hogy ez milyen marhaság. Ezt az osztályfőnök is elmesélte nekem, meg Gábor is, nagyjából ugyanúgy, s azt monda az osztályfőnök, hogy hát... hát... hát..., fiatalság bolondság, szerencsére nekem monda el Gábor, ezért nem lesz belőle ügy, még szerencse, hogy nem a tiszteletes úrnak monda el. Én, mikor ezt Gábor elmesélte, megdicsértem, jól gondolta, más emberek érzékenységgel is törődni kell, nem csak az igazsággal. Egyre több ilyen ügy jött elő. Gábor beszámolt róluk, örültem, hogy megnyílik a gyerek.

Hittanórán nagy viták voltak. A hittantanárral többször nem értett egyet.

Ha igaz, amiket Gábor idézett tőle – már pedig Gábor nem volt annyira okos és járatos a hittan terén, hogy képes lett volna ezeket kitalálni –, ezek marhaságok voltak. Erre a gyerekek is ráéreztek. Át akart menni másik csoportba. De nem engedték, mert hát ettől a tanártól sokan át akartak menni. Ugyanilyen eset volt az énekkar. Hallottuk, hogy éppen mutál a hangja, de nagyon nyomták őket az énekkarba, retorziókat kilátásba helyezve, miközben az énektanár abszolút gyöngeskedő és alkalmatlan ember volt. Minden és mindenki a fejére nőtt. Elképesztő magán-kompromisszumokkal vett rá gyerekeket, hogy mégis menjenek énekelni, mondjuk, aki nem megy ötször, de hatodszor elmegy, azt nem jelenti az igazgatónak. Gábor ezek ellen lázadozott. Az egészben azt láttam, hogy ez az iskola nagyon merev, lehet, én a konzervatív iskolát kedvelem, de ez talán túl konzervatív. A kátai ilyen szempontból sokkal jobban tetszett. Arra nem gondoltam, hogy közben kamaszodik, és ez egy folyamatnak csak az eleje.

Merev, de bizonyos szempontból meg ez az iskola túl liberális, nincs olyan rend, mint Kátán.

Érzelmileg teljesen Gábor mellé álltam, próbáltam neki magyarázni, hogy gyerekem, egy sínen megy a dolog, ez egy merev iskola, nem baj, ezen időnként mosolyogni kell, meg lazán kell venni, nem kell föltétlen ütközni mindennap mindenért.

Ne legyen tiszteletlen, próbálja meg a véleményét úgy elmondani, hogy az ne szemtelenkedés legyen.

Igen, aztán egyszer csak, mint derült égből villámcsapás, Gábornak ezek a kis mozgolódásai, amikről ő mindig becsületesen hírt adott, meg az iskola is, rossz fordulatot vettek. Az osztályfőnök elég merev ember volt, jó erdélyies változatban, ahol még a hierarchia, a magasabban levők tisztelete erősen érvényesül.

Alázatos volt.

Ez a jó szó, kifejezetten alázatos volt. Elmondta mindjárt az elején, a szülői értekezleten, hogy ő azért kapott itt lakást, mert a tiszteletes úr segített neki, abszolút el volt kötelezve. Gábor lépéseit kezdetben tűrte, majd kinövi, biztatott engem, mikor időnként rákérdeztem. Aztán egyszer csak fordult a kocka. Egy csapásra új helyzet keletkezett. Új dolgok derültek ki Gáborról. Nem azért, mert addig titkolta őket, hanem benne is átszakadt egy gát, és emiatt sokkal több mindent engedett meg magának, vagy harcolt ki a maga számára – velünk szemben is. Akkor kezdett el cigarettázni.

Másodikban ősszel én kísértem el a suliba Gábort, beszélgettek a kollégiumi nevelőtanárral, akkor már volt valami. Már kezdte hosszúra növeszteni a haját. Hányavetibb volt, a tanár nyugtatgatta, hogy el kell fogadni a szabályokat. Látszott, voltak már előzmények.

A cigarettázást az egyházi iskolában nem engedték, azzal kapcsolatban nagyon szigorúak voltak. Igazuk van, nem kell a gyerekeknek cigarettázni, de a koleszba nagyon kemények voltak vele, a hajával is baj volt.

Elkezdte zselézni a haját, ami nem csak külsőség volt, Gábor akkor találkozott valami punk társasággal, épp ennek a gimnáziumnak a kollégiumában egy szobatársán keresztül jutott olyan kazettához, olyan zenéhez, amivel ez az egész elindult. És nem baloldali punk lett, vagy nem tudom milyen, hanem anarchista. Ezt nagyon mélyen átélte. Innentől kezdve minden összeomlott, mert ezt már én sem bírtam tolerálni. Egyetlen dolgot sikerült megakadályozni, hogy tarajt csináljon magának, és azt pirosra fesse, de a gondolatvilága nagyon mélyen átalakult. Nagyon mélyen átgúrta ez a kultúra, amivel azóta nagyon sok helyen találkozom a fiatalok körében. A kazettákon, amiket hallgatott, borzasztó trágár szövegek voltak.

A lényeg, mindenre nemet mondani, minden értékre, semmi nem jó, ez volt az üzenetük.

Beszüremkedik ebbe egy kis leninista–sztálinista vonulat is, bár ő nem ahhoz a vonalhoz csatlakozott. Az én homokvári gimnazista ismerőseim Che Guevarás pólókat hordanak.

Gábor nem ilyet hordott, nem vöröset, de azért az is ott volt a periférián, és ideges voltam ettől, hogy egy egyházi iskolában mi minden történik. Noha az anarchizmustól talán még idegesebb voltam. Nagy nyomás van ezeken a gyerekeken a szülők, az iskola, a társadalom részéről. Ők meg azzal válaszoltak, hogy úgysem lehet itt semmit csinálni, úgyse lehet értelmesen cselekedni, úgyse lehet és nem is érdemes normális felnőtt életet élni, akkor szarjunk bele mindenbe. Semmi nem érdekes.

A szarnak is van valami himnusza, hogy mért jó. Van egy ilyen dal.

Egy időben mindenre azt mondta, hogy csöcs. Nem csak szófordulatként, mélyebbről jött ez. Azt jelentette, hogy nem érdekes. Semmi sem érdekes. Ettől idegesek lettünk.

Persze ezt a fordulatot már az iskola is érzékelte és jöttek a visszajelzések, főleg a kollégiumból, elkezdték megvonni a kimenőjét, elkezdték tiltani az edzéstől, ő meg intenzív cigizésbe fogott.

A szilencium alatt nem tanult. Éjszaka császkaált a tanulóban, akkor akart tanulni, enni.

A tanárok sem tudtak rá hatni. Volt egy fiatal új tanár, azzal szemtelenkedtek. Kiszöktek a kollégiumból éjszakánként, és az utcán ismerkedtek hajléktalanokkal. Gábor is istápolta valakit pár hónapig, vitte itthonról a kaját, kimásztak a kerítésen, vitték a kaját a hajléktalannak, és vették át tőle az életszemléletet. Elkezdtek inni. Amivel, joggal, nem tudott együtt élni a kollégium. További retorziók. Volt egy tehetséges barátja Gábornak, akit én ki nem állhatok. Szerkesztett ez a srác egy rádióadót. Ez csak egy-két napos dolog volt, amíg működött, elnevezték Nikotin Rádiónak, néhány száz méter volt a hatóköre, de a közelben levő főiskolás kollégiumban lehetett fogni. Behívták az éppen ügyeletes nevelőtanárt, ugratták, hülyéskedtek vele, ők kihangosították, szórták az éterbe, titokban. Nem tudta a tanár, hogy ez hallható.

Erről csak utólag szereztünk tudomást, Gábor mondta el utólag. Az én szememben egyetlen jó tulajdonsága maradt ezekben a viharos hónapokban, a tanárok is hangsúlyozták, a kollégiumi nevelőtanár is, hogy legalább őszinte. Így mondta el, igaz, csak utólag, hogy valami szerelmi bánata volt, és ezért valamelyik reggel nagyon sok pálinkát megivott. Nem vették észre se a kollégiumban, se az iskolában.

Kikérdzkedett sorra az órákról, hogy rosszul van, fáj a gyomra. Aztán nekem a szülői értekezleten mondták a tanárok, hogy Gábornak mostanában fáj a gyomra, mi lehet a baja. Mi nem tudtuk mi a baja, hogy esetleg nem eszik rendesen, vagy bezabált valamit, vagy éppen szimulált?

Feküdt a padon egész délelőtt, nem vették észre, hogy be van rúgva, pedig a pálinkának szaga van.

Az osztálytársai tudták, mi történt, de falaztak neki, a tanároknak pedig valószínűleg fel sem merült, hogy esetleg részeg. A szerencsétlen gyerek nagyon rossz szerepet választott

magának ebben az osztályban. Mindig ő szólt ellen, magára vállalt problémákat, beszélései voltak, amiken a többiek röhögtek. Az osztályfőnök azt mondta, hogy nagyon bomlasztó a Gábor.

Ezek után telefonáltak a kollégiumból a munkahelyemre, hogy hol van Gábor, ez egy hétfői nap volt. Ők kérdezik, hát én kérdezhetném, hogy hol van, mert vasárnap este szokott visszamenni. Nagyon pontos nyilvántartás volt, volt egy hazautazós füzet, be kellett írni, hogy mikor mehet el.

...mikor ért haza, mikor indult el vissza, mikor ért oda.

Elment itthonról rendesen, és mint kiderült, nem érkezett meg. De még másnap reggel sem, nem tudom, hol aludt. Látták a körzeti orvos környékén. Két napra eltűnt.

Nem két napra. Hétfőn este telefonált a kollégiumi tanár, hogy nincsen meg, de reggel látták a városban. Aztán ő hétfőn késő este jelentkezett telefonon, hogy megvan, Ferivel van, a barátjával, mert van valami baja, nagy válságban van, vigyáz rá. Van igazolása az orvostól, a Sanyinak is.

Szereztek igazolást és elmentek Vadaskertre egy közös ismerősükhöz, akivel előtte valami koncerten találkoztak. Ez egy náluk idősebb férfi, kinn a pusztán él több száz birkával. Közben meg punk. Lovas kocsival kiment eléjük. Gábor, mikor jelentkezett először telefonon, azt is mondta, hogy apa, itt és itt, ebben a könyvben találsz egy levelet, abban megírtam mindent előre, de nem mertem szólni nektek, mert akkor úgymint megakadályoztátok volna, hogy ezt tegyem.

Régi tervük volt, hogy el akarnak menni valahová, valamilyen kalandot akarnak, csavarogni egyet.

Nagy botrány volt az iskolában, behívtak bennünket. Először a kollégiumba mentünk. Hiszen oda nem érkezett meg. Az igazgatónő azt mondta – nagyon kedvesen egyébként –, hogy még emiatt nem csapják ki Gábort a kollégiumból, de azt tanácsolja, hogy vigyük el az iskolából is, mert ha nem visszük el, és bármi kis dolog történik, el fogják küldeni, és akkor sokkal nehezebb lesz bárhová átvinni. Akkor én ettől megijedtem, nem számítottunk erre.

Egy nap lógás volt csak. És végeredményben igazolása is volt neki, még ha az orvos megtévesztésével szerezte is. Egy kicsit tényleg meg volt fázva.

Az eltanácsolás ellenére én azt gondoltam, hogy maradhat, és Gábor is azzal engedett föl bennünket a kollégiumba – ő az autóban maradt –, hogy nagyon szeretne maradni. Akkor jött az osztályfőnöke, és egészen másként viselkedett, mint ahogy megismertük. Elkezdett fröcsögni, hogy milyen bomlasztó a fiunk, megrontja az osztályközösséget. Ez többnyire igaz is volt. Én már korábban mondtam Gábornak, ha én lennék az osztályfőnököd vagy az igazgatód, én már rég kidobtalak volna. Az osztályfőnök megnyilvánulásában az volt föltűnő,

hogy sokszor tárgyaltunk, mit csináljunk, és mindig nyugtatott, hogy nincs semmi baj, majd így lesz, majd úgy lesz. És hirtelen fölszakadt benne a gát, hogy most már lehet ütni ezt a gyereket. Rossz volt.

Gyűléssel beszélt róla, mintha leprás lenne.

Végül azt ajánlották, hogy ha Gábor betartja ezentúl az alapvető szabályokat, és nem fog szándékosan ütközni, akkor adnak neki még egy esélyt. Lementünk, megkérdeztük, Gábor-kám, ha vállalod ezt, akkor maradhatsz. Le tudsz-e mondani a cigarettáról? Azt mondta, ahogy ismeri magát, nem fogja tudni betartani ezeket a szabályokat. Ezután átmentünk az iskolába az igazgatóhoz.

Ott felvetettük először, hogy legyen bejáró, de nem akarták elfogadni. Kértünk három nap haladékot, akkor elmentünk a helyi csapládi gimnáziumba, ide felvették. Itt a hosszú haj nem volt érdekes.

Ja igen, a hosszú haj. Az osztályfőnök Balogréten azzal kezdte, hogy a haját rövidegre le kell vágni. Akkor már copfja volt.

Nem volt copfja még, de már elég hosszú volt a haja.

Tudtam, hogy az teljesen lehetetlen. Csapládán a legrosszabb osztályba vették fel, hiszen sokat rontott a bizonyítványán, 4,25-ről lement 3,5-re. Matekból is hármas volt. Az osztálya tanulmányi eredményben a legalul. Az előzményeket nem tudjuk, nagyon fiatal az osztályfőnök. Nem fegyelmezte őket, inkább haveri viszonyal próbálkozott, az első osztálya lehet, a fejére nőttek. Most már próbálkozna, de nem nagy elszántsággal. Alighanem arra vár, hogy kifusson az osztály. Belátta, hogy nem bír velük. Nekik meg ezek az évek a gimnáziumi éveik. Nem jó, hogy így van.

Gábor ebben az iskolában és ebben az osztályban azzal a külsővel és azzal a belsővel, ami az egyházi iskolában nagyon botrányos volt, itt egyáltalán nem rítt ki, itt ez a normális. Nagyon gyorsan megtalálta a helyét.

Naivan küldtük, menjél társaságba kisleány, mert itt nincs senki ismerősöd. Nem ebben a városban nőtt föl, vándoroltunk. Küldtük, találjon magának barátokat. Egyetlen ismerőse volt, rajta keresztül hasonszőrűek társaságába került. A helyi punkok nyakába varrtuk.

A második meg a harmadik év egészét teljes punk lelkülettel és abszolút tanulás nélkül élte végig. Tavaly év végén már több tantárgyból írtak nekünk, hogy a gyereke várhatóan meg fog bukni. Természetesen most már a családdal került szembe, és főleg velem. Rettentően sok konfliktus lett ebből, én egyre nehezebben tudtam tolerálni. Tegnap is elküldtem itthonról. Az iskola nem szabályozza. Én nem tudom ez milyen iskola. Azzal a másikkal az volt a bajom, amit elmondtam. Ez meg a másik oldalon van. A problémák ott kezdődtek, hogy szinte egyáltalán nem tanul.

Biológiából és nyelvből is alig van követelmény.

Elvesztette év elején az ellenőrzőjét, egész évben nem volt meg, újat szereztünk, azt is elvesztette, szereztettünk vele, nagy rábeszélésre, és amikor már végre volt, vagy valamelyiket megtalálta, akkor nem írta be a jegyeket. Nem tudom, hogy máshol is ez a szokás van-e, hogy mostanában a gyerekek írják be a jegyeket. Ha akarja beírja, ha akarja nem írja be. És a naplóban sincs benne a jegy. Hónapokon át kéreltük, hogy írd be, írsd be, semmi. A végén elment Gertrúd egy szülői értekezletre, és akkor kérte az osztályfőnököt, hogy a naplóból mondja meg, miből, hogy áll. Ez még jóval év vége előtt volt. Azt mondta, hogy nem tudja megmondani, mert a legtöbb tantárgyból nincsenek beírva a naplóba a jegyek. Év vége előtt másfél hónappal. Mindenki a kis noteszába gyűjti. Nem tudta megmondani az osztályfőnök. Év vége előtt kicsit megijedt, hogy most ebből is, abból is megbukik, és akkor elkezdett az utolsó hónapban tanulni, kicsit összeszedte magát, amiből nagyon rosszul állt, abból igyekezett ráhajtani. Végül csak fizikából kaptuk meg a levelet, hogy abból bukásra áll, de valahogy a legvégén abból is írt egy négyes dolgozatot, és nem bukott meg. Akkor a nyár mindenféle csavargással eltelt. Most pedig megint egy számomra elég éles fordulat történt, Gábor most a tanév elejétől kezdve rendesen tanul.

Matekból ötösrre áll, angolból is, a német és a fizika még gyengék. A fizikatanár lányával jár, azt mondja, most már fizikából is kell tanulnia.

Azt gondolom, hogy ez nem az iskola érdeme, valószínűleg ő is szembenézett azzal, ami van. Főleg ez a nyár, építkezünk, dolgoznia kellett volna, nagyon sokat lógott. Ha Gábor dolgozik, akkor nem kíméli magát. Csak sokszor idement meg odament. De azt azért fölmérte, szembesült vele, hogy nehéz a kétkézi munka. Mégiscsak akar valamilyen diplomát szerezni. Meg ez a lány. Aki melleleg szintén punk, ugyanabban a csapatban van, de ez őt nem akadályozza meg abban, hogy most a második felsőfokú nyelvvizsgájára készüljön, vezetni is tanul, miközben Gábort nem bírtam rábeszélni, egy fiút.

Megnézte, hogy miből lehet felvételizni, meg milyen szakokra lehetne. És rájött, hogy nagyon számít, milyenek a jegyei.

Van ebben a gimnáziumban egy tanár, a Füzes tanár úr. Egy érdekes figura lehet, én ugyan nem láttam sosem. Amióta Gáborral is meg Pityuval is gondok vannak a gimiben, egyetlen szülői értekezletre nem mentem el, egyszerűen szégyellek oda bemenni.

Én egy héten kétszer délután dolgozom, és ezért csak bizonyos esetekben tudok elmenni, a fogadóórákra soha, mert azok szerdán vannak, a szülői értekezletre próbálok, ahogy csak lehet, megszervezem, akkor legyen, amikor szabad vagyok. Most, részben az én kérésemre, mindenki keddre szervezte. Egyszerre volt a három gyereknek szülői.

A Füzes tanár úr egy fiatalember, rajzot tanít meg földrajzot. Valami művelődésszervező, filmklubot működtet, egy klubhelyiség kialakításán fáradozik. Nemrég még ő is punk volt,

Gábor legalább valami ilyet mondott nekem. Talán irigylem a fiatalságát. Látom a saját kollégáimat, akik szemtelenül fiatalok, és fiatalságukból kifolyólag vannak más viszonyban a diákokkal, és nem tudják, hogy ez el fog múlni. Valószínűleg ő is egy ilyen valaki. Nagy hatással van Gáborra meg Pityura, mind a ketten járnak a filmklubba. Az első pozitívum az volt Gáborral, hogy a Füzes tanár úr szervezett valami társadalmi munkát egy kutyamenhelyen. Gábort ezért megdicsérték az iskolában.

Eddig csak rossz beírásai voltak, és ebből lett valami pozitívum.

A biológiával teljesen föl hagyott, azóta a földrajzzal foglalkozik. A többi nem érdekes.

A földrajz azelőtt is tetszett neki, a térképeket Gábor mindig szerette.

Úgy sejtem, ez a tanár metakommunikatív eszközökkel azt mondja, hogy nem érdekes ez az egész, csináljunk valami jó dolgot is. Kicsit kikerüli az iskola rendjét, de ezzel végül is jót tesz.

Ha valakinek nincsenek sikerei az iskolában, azért még érezheti jól magát az iskolán belül.

Gábor az ő hatására elvállalta tavaly az osztályban a kulturális felelősi megbízatást. Ez azért nagy szó, mert ebben a punkságban az van benne, ebben az anarchikus vonalban, hogy semmiféle közösség nem létezik, olyan nincs, hogy egy osztály jó közösség, hogy legalább kis körben lehet valamit elérni. Nem lehet és nem is kell és nem is szabad. Ehhez képest, hogy kutyamenhelyen betonozik, meg kulturális felelősséget vállal, ezek óriási dolgok.

Pityu ügyei

A harmadik fiunk, Pityu is ebbe az iskolába jár. Az a kérdés, érdemes-e nyolcosztályos gimnáziumba küldeni ilyen kis gyerekeket. Mert itt azt jelenti a gimnázium, hogy a szülők már nem számítanak, már nem kérdezik meg őket. Túl korán nagyoknak tekintik a gyerekeket, azok a szabályok érvényesek rájuk, mint a nagyobb iskolatársakra. A tanárok nem igazán tudnak mit kezdeni velük. Pityu most már hetedikes, de ötödikbe került oda, egy olyan osztályba, amiben van tizenegy lány és huszonegy fiú, vagy még több fiú és még kevesebb lány, egy eleven osztály volt már eleve. Szintén fiatal osztályfőnökkel. Felvételizett és bekerült, akkor kitűnő tanuló volt. Azt gondoltuk, jó lesz. Most három egész valamennyi lett, kettese volt angoltól.

Nem egyszerűen az ambíciók miatt került a gimnáziumba, hanem valahogy nagyon nem találta a helyét. A költözés nagyon felborzolt mindent, a gyerekek sorsát is. Pali-ka, a legkisebb megtalálta a helyét, kis zökkenővel, végül is a helyi egyházi iskolába került. Tanul, kiváló, a társai eredményei nem különlegesek, de nagyon jó szellemű osztály. A szülők is mások. Tanulmányi kirándulásra a szülők több mint fele el szokott menni.

Mi is voltunk legutóbb. A nagyobb gyerekeknél el nem lehetett volna képzelni, hogy ők megengedjék, hogy elmenjünk, itt meg ez természetes. Valahogy ez nagyon jó. De ebben az iskolában Pityu nagyon rosszul érezte magát negyedikesként.

Székhelyen az osztályfőnöke a Zsolnai-módszer szerint tanított. Nagyon komolyan vette, a gyerekeket mindenbe bevonta, viták voltak, versmondás volt, értékelték egymást, hogy mondta el a verset, mennyire élte át, hogyan gesztikulált, mit csinált. A gyerekek véleményt mondhattak, beszélgethettek az órán, csoportokban dolgoztak, elég sok magyaróra volt, ehhez szokott Pityu. Mikor idejött, itt semmi ilyen nem volt. Ez egy vaskalapos iskola, az órán rend legyen, az a fontos. Nem tudott megnyilvánulni, mint a másik iskolában, pedig fontos lett volna neki. Jól tanult, az osztályban nem is nagyon voltak nála jobbak. De ebbe az iskolába a gyengébb tanulók jutnak, meg a vallásos oktatást választók gyerekei. Inkább a szegényebb rétegek iskolája. Évfolyamonként a harmadik párhuzamos osztály kis létszámú korrekciós osztály.

Feltűnő volt, hogy Pityu negyedikesként könyveket olvas. Szünetekben is olvas, az osztálytársai pedig nem. Más volt, koravén volt. Kilógott közülük. Ahogy Gábornak nem volt jó az a Zsolnai, a Pityu meg megvetette velünk a negyedikes könyveket, mert az ő identitásához hozzátartozott, hogy ő zsolnais.

A gimnáziumban egy nagyon szimpatikusnak látszó osztályfőnöke lett, egy fiatal férfi, aki kémiát meg biológiát tanít, és aki – ez különösen közel állt az én szívemhez – már az elején elmondta, hogy ő majd ide meg oda meg amoda viszi a gyerekeket, sok kirándulás lesz, túlélő hétvége, nyári táborok. És tényleg beváltotta az ígéreteit.

Tanulási tréninget szervezett ötödik-hatodik osztályosoknak, be lehetett fizetni.

Világos volt, hogy minden bizonnyal jó dolog a sok hétvégi program, és ez ugyanakkor jó eszköz is a számára a gyerekek megismeréséhez, motiválásához. Azt kezdettől fogva mondta, hogy csak azokat viszi el, akik teljesítenek, jól tanulnak. Volt egy részlet, ami nekem nem nagyon tetszett. Nyaranta én is szervezek diákprogramokat. Részben párhuzamosan ugyanazt, amit ő. Tudom, hogy mennyiből lehet kihozni egy túrát. Az ő programjai kezdettől fogva nagyon drágák voltak. Egy hétvége öt-tízezer forintba került. Kis cédulákra le volt gépelve pontosan a program, az érkezés, az indulás, de nekem mindig az volt a benyomásom, hogy ez túl sok. Ez bántott engem, hogy alighanem túl sokat leszakít a befizetésekből. Azért dolgozik, mert szereti a gyereket, és jót akar nekik, vagy ez bevételi forrás a számára? Ez ilyen sarkítva csak utólag fogalmazódik meg bennem. Pityu az elején volt egy-két hétvégi programon, de aztán már nem akart elmenni. Meg le is szakadt a jóktól. Ebben benne volt a Gábor hatása is, saját bizonytalansága is.

Mert punk volna Pityu is nagyon, de Gábor tiltja tőle.

Ez a tanár ugyanolyan módon tűnik föl a gyerekek előtt, mint Gábor számára az egyházi gimnázium. Olyan követelményeket állít, amiket úgyse lehet teljesíteni, és akkor

szarjunk bele. Ha túlfeszítenek egy húrt, akkor előbb-utóbb a gyerekek egy részénél ez lesz a következmény, és a Pityunál ez így van. Például az erdei táborba majd csak azokat viszem ám el, akik... Az jött ki belőle, hogy Pityu nem is akar elmenni.

Azért nem akart elmenni, mert azt gondolta, hogy őt úgyse vinnék el, meg különben is, ott éjszaka fel kellene kelni, és akkor futtatnák őket, úgy veszi, mintha szívatná őket ez a tanár. Állandóan mozgósítva vannak, és ő nem akar ebben részt venni. Volt egy érdekes vita szülői értekezleten, beszélt a tanár az erdei iskoláról, hogy lesz ott osztályozás és számonkérés, amit látnak, azt le kell írni, és értékelni fogják, mert ez iskola. Felszólalt egy szülő, hogy mért kell mindig ez, az erdei iskola lehetne más, ott előjöhetne az, ami az iskolában nem. Megmutathatná magát az is, akinek nem megy annyira az iskolai tanulás, de ott feltalálná magát, jól éreznék magukat az alatt a pár nap alatt, kipróbálnák magukat, beszélgetnének, volnának jó programok.

A gyerekeink más erdei iskolában is voltak, és tudjuk, hogy azt egész másképp is lehet csinálni.

Élménycentrikus tanulás lenne itt a lényeg, nem pedig a számonkérésre kellene tenni a hangsúlyt. De hát ilyen egyéni ez a tanár.

De pont az osztályfőnök?! Megette a fene.

A legnagyobb baj az, hogy az elején azt hitte az osztályfőnök, hogy neki egy szuper osztálya lesz. Aztán kiderült, hogy ez nem egy szuper osztály. A gyerekek sem úgy lettek összeválogatva, hogy annyira húzósak, tanulócsak lennének. Időbe telt, amíg az a sok kislány lerendezte egymást, hogy mi a sorrend osztályon belül, mi a fontos, ki az értékes közöttük. És nem azok győztek, akik tanulnának. Kevés a lány, akik a tanulás irányában jobban motiváltak, kezdettől fogva nagyon sok fegyelméletlenség volt. Először azt mondta a tanár, nagyon nyüzsgős az osztály, mi ilyenek vagyunk, magatartásilag a legrosszabbak vagyunk – mintha egy kicsit reklámozta volna ezzel a társaságot. És nem azt tette, hogy nyugi-nyugyi gyerekek, mit idétlenkedtek már. Sőt, még rá is tett egy lapáttal. Aztán kiderült, hogy a rossz magatartás mellett a tanulmányi eredmény is gyenge. Ha nagyon nyüzi egy osztály, és bemegy oda egy középiskolai tanár, az hülyét kap. Ha a gyerekek köpöcsövel lövik a galacsint, beszélgetnek, rendetlenkednek, akkor nincsenek megfelelő feltételek a tanításhoz, nehéz készülni, jönnek a rossz jegyek. Erre az a válasz, hogy már nem szeretem az osztályt, mert ilyenek, pedig én vagyok a nagy osztályfőnök.

Nemcsak, hogy nem szereti az osztályt, de úgy tűnik, már le is mondott róluk. De megszűnik a vége. Pityu még öt évig ott lesz, két évet végzett el. És mégis, már kész, vége, az osztályfőnököt már nem is érdekli az egész. Csalódott, ezek ilyenek, ezeket semmi nem érdekli.

Igénytelenység tobzódik ebben az osztályban. Amire tanulni kell, az nem érdekli őket, az egész osztály ilyen, mondja a saját osztályáról, és hibáztatja ezeket a kis gyerekeket a szülői

értekezleten, hogy ezek ilyenek. De ebben az osztályban megtörtént A legyen ura. Az egyik gyereket egy másik osztálytársa úgy megverte, hogy bekerült agyrázkódással a kórházba. Magukra vannak hagyva.

A Pityu egyszer jön haza, hogy beszédtek az ellenőrzőjét. Az igazgató szedette be. Utasította az osztályfőnököt valami büntetésre. Miért, mit csináltál fiam? Amíg elmentünk ebédelni – a szomszéd épületben van a menza –, addig a táskánkat otthagytuk a folyosón, márpedig a házirendben benne van, hogy nem lehet otthagyni a folyosón a táskát. Osztályfőnöki figyelmeztetést kaptak, nem tudom hányan. Egy hétre rá történik ez az eset, hogy az egyik osztálytársa, aki jó erős gyerek, a parkban úgy összerugdalta egy osztálytársát, hogy a gyerek egy hétig kórházban volt. És kérdem, hogy mit kapott az a gyerek. A történet köztudott volt, nem lehet titokban tartani. Semmit sem kapott. Én itt omoltam össze. Otthagynom a táskámat a folyosón, osztályfőnöki figyelmeztetés, vandál módomban összerugdosom a társam, és mintha meg se történt volna. Hol élünk?

Az osztály átlaga hét tizeddel rosszabb az iskola átlagánál. Pedig még csak hetedikesek. Válogatott, jobb gyerekek lennének.

Ezen nagyon fölháborodtam, de mivel nem járok szülői értekezletre, nem volt hol szóvá tenni.

Egy szabad, izgalomban élő csapat, akik nincsenek szabályozva, az osztályfőnök pedig még inkább vadítja őket.

És amikor Gertrúd ezeket elkezdte mondani, azzal rázta le, hogy mit képzelsz, nem akar ő itt megsavanyodni a gimnáziumban.

Egyszer jövök haza hétfőn este fél tízkor, Gertrúd sincs itthon, elutazott. Pityu azt mondja, na apa, itt van ez a papír, ezt holnapra ki kell tölteni. Egy nagyon részletes kérdőív volt a gyerekről. Pszichológiai fogalmak, érzelmi élet, értelmi képességek, vezetői alkalmasság. Névvel, címmel, teljes adatokkal, fejrovattal. Miért, meg hogy, nem írt ehhez semmi levelet, töltssem ki, vissza kell vinni. Ha nem viszi vissza, akkor egyest kap, vagy mit tudom én mit kap érte. Föltétlenül meg kell csinálni. Ez volt, amin megrökönyödtem, hogy én vacsoráznék és lefeküdnék, hagyjanak engem békén, de akkor a gyerekekmen állnak bosszút. És olyan információkat kell a gyerekről adni, melyek nem magától értetődőek. Ha tanárként ezeket meglátja, akkor lássa meg, ha én elmondom szülői értekezleten vagy fogadóórán, mert együtt akarok működni vele, az is megeshet, de hogy egy ötoldalas részletes adatlapon eláruljam a gyereket neki, miért? Segítsek a fiam skatulyája elkészítésében? A tanár úr jár valami iskolába, továbbképzésre, és ahhoz kell, mondja a gyerek. Erre eldöntöttem, hogy nem töltöm ki. De a Pityu nagyon sírt, hogy ne tegyem ezt vele, mert különben ez lesz meg az lesz. Addigra Zsolti és Gábor is valahogy hazakeveredtek, és mondtam, hogy gyertek, segítsetek. De olyan kérdések is voltak, amikre nem is tudtam válaszolni. A két és fél diplomámmal sem tudtam minden fogalmat értelmezni, részletes kérdőív volt, de valószínűleg diletáns munka. Hárman valahogy

összehoztuk, még Pityu is beleszólt, hogy szerinte ez nem így van, nem úgy van. Nagy szívfájdalommal ugyan, de elkészült. Az üzenőfüzetébe beírtam, hogy kitöltöttük a kérdőívet, de nem jó szívvel. És meg is magyaráztam. Nem válaszolt rá. Egy másik alkalommal, nem sokkal később, Pityu mondta, hogy holnapra be kell vinni háromszáz forintot fénymásolásra. Akkor megint írtam egy levelet a tanár úrnak az üzenőfüzetbe, hogy küldöm a pénzt, de mért így kell, hogy a gyerek mondja, nem jó ez így. Abszolút udvariasan fogalmazok írásban. Válasz persze erre sem jött. Következő alkalommal megy Gertrúd fogadóórára, akkor kikérte magának a leveleket, nem szereti, ha a szülők leveleznek vele. De hát az üzenőfüzet arra van, hogy a szülő és az iskola abban üzenjen egymásnak. Ő is minden további nélkül üzenhetne, de ő nem üzen, csak szóban. Én meg a szabályokat betartva beírom oda, ahova kell, nem egy fecnire, hogy megmaradjon, és akkor ez is baj.

Palika transzban

Palika teljes transzban van. Ötödikes lett, felső tagozatos, ez már másképp megy, mint az alsó. Van számítástechnika óra, borzasztó izgalmak vannak, minden órán feleltetés lesz, minden órán dolgozatírás, mert fél év alatt le kell az anyagot zavarni, heti két alkalommal van nekik óra, és a tanár megmondta, hogy így lesz. Első alkalommal a dolgozatban volt egy olyan feladat, hogy le volt írva valami morze ábécével, és azt kellett volna kiolvasni. A könyvükben szerepelt a morze ábécé, de nem mondták, hogy meg kell tanulni. Bár ha mondják, egyik óráról a másikra akkor is teljesíthetetlen lett volna. Angolból is ez van, minden órán szódolgozat. Ez egy sima ötödik osztály.

Elmentem szülőire, a Palika egy olyan gyerek, akinek a szülői értekezletére szívesen járok, meg aranyos tanító nénije van. Palika már előre felkészített engem, apa, mondd meg, hogy mindenki nagyon rendes, semmi gond, de az informatika tanár bácsinak mondd meg, hogy ne legyen ilyen rossz. Aztán bejön peckesen egy fiatal srác, és előadja a sok anyukának és az egy szem apukának magát, kérem szépen, ez itt már felső tagozat, itt már teljesíteni kell, a könyvet azt vissza kell adják, az az iskoláé, ezért minden órán két fejezetet veszünk az informatika tankönyvből, és automatikusan, ha nem mondom is, a tankönyv épp tárgyalt fejezeteinek a végén lévő kérdéseket be kell másolni a füzetbe, meg a válaszokat is meg kell írni, ez mindig házi feladat, és egyebek is vannak. Furcsa volt ez az automatikus követelmény ötödikeseknél. Nagy bátortalanul szóltam, tanár úr, nem lehetne valami átmenetet az alsóból a felsőbe? Nem, mert ez már a felső, éppen csak azt nem mondta, hogy az egyetemre kell fölkeszíteni. És az osztályfőnök is, aki egyébként sokkal normálisabb ennél, de hát a mundér becsületét védve – pedig már az anyukák is elkezdték, hogy a gyerekek ez a tanár bácsi a mumusa –, a pártjára állt.

Azóta is minden órán írnak dolgozatot.

Félévre végeznek, jegyet kapnak, és ugyanazt írják majd be év végén is a bizonyítványba.

Angolból is minden órán írnak, nem tud rögzülni az ismeret rendesen. Nincs öröm, csak szorongás.

A tanárnő egy fiatal, vékony, kicsike lány, a második padban ültem az értekezleten és nem hallottam, amit magyarul mond. Kis bolha hangján a fő problémája az volt, hogy az osztály nem figyel rá. Ehhez a bolha hanghoz azt kell hozzáadni, hogy a tanár néni az órán csak angolul szólal meg. Ez biztos nagyon jó pedagógia, de amikor azt mondja az ötödikes gyerekeknek, hogy fiam menj le a tanáriba és hozd föl a magnót, ez Palika példája, és ő nem érti, a tanárnő mérges lesz, elkezd csapkodni. A fő probléma az, hogy a gyerekek rosszkodnak az órán. Palika alsóban ötös volt angolból, ugyanennél a tanárnőnél, most van neki egy kettese meg egy négyese.

Ketten voltak ötösök az egész osztályban.

Most hirtelen mások lettek a követelmények. Oda jutnak az angollal, mint mi az orosz-szal. De jár angol szakkörre is, ahol egy jobb angoltanárnő van.

Ezek a mindennapos stresszek. Palika folyton stresszel, mert ő nagyon meg szeretne felelni. Ő még tartja magát, küzd, de az osztály javarésze ennek ez már sok. Majd sorra feladják, és bele fognak kerülni abba a körbe, hogy kinyírja őket az iskola.

Kihullanak a rostán, nem fogják bírni, és akkor kész.

Le fognak állni, le fognak szakadni. Nincs türelem, nincs alapos tanítás, nincs nyugodt haladás. Ez a folytonos számonkérés, ez a sok kis írásbeli számonkérés, ez rémes. Valószínűleg ilyen a tanterv.

Az informatika külön vicc, a gyerekek állandóan a számítógépen lógnak, játékokat másolnak, szerelik, és akkor definíciókkal gyötrik őket. A magyartanárnő is mondta, hogy sok memoriter lesz, nagyon helyes, legyen. De az a baj, hogy ebben az iskolában a magoltatás a divat, a biológus mondja például, én azt szeretem ám, ha a gyerekek szó szerint megtanulják, amit én lediktálok, meg a tankönyvben is a vastag betűs részt. Itt már nem mertem szólni. Már Gábornál is ez volt, aki állatokat tartott már kisiskolásként és nagyon otthon volt mindenben, és akkor biológiából kapta a rossz jegyet ötödikben, mert az erdő definíciójából kifejejtette azt, hogy az erdőben fából van a legtöbb.

Minden nyáron erdőben táborozunk, elég közelről tudja, mi az.

A definíció-központúságtól félttem Palikát is. Ugyanakkor nagyon jó feladatok is vannak. A történelemtankönyv egyik feladata volt a családfakutatás, megfelelően lehatárolva, körvonalazva. Nagy élmény volt. Sok tanár van, akit a Palika szeret. A néptánc tanárt például, aki az énekórákat is tartja.

Nézőművészeti Kft. – MaNNa Kulturális Egyesület: *Ady/Petőfi*, rendező: *Scherer Péter*, játsszák: *Kovács Krisztián, Katona László*

Gyakran találkozni azzal az általános vélekedéssel a diákok körében, hogy mindenki, aki a tankönyvekben szerepel, csak egy távoli, piederasztálon álló, morálisan vitathatatlan erényeket felmutató hérosz lehetett, s el sem tudják képzelni (bár az életrajzok gyakran utalnak erre, a részletektől megkímélve), hogy milyen problémákkal, emberi gyarlóságokkal, hétköznapi drámákkal volt teli az ő életük is. Ahhoz, hogy egy irodalmi mű, vers, regény igazán meg tudjon érinteni, le kell tudni bontani ezt a falat múlt és jelen között. Beszélgetni Petőfi vágyairól vagy éppen szerelmi csalódásairól, Ady betegségeiről vagy pénzgondjairól. Korabeli dokumentumokat, naplókat, leveleket és természetesen magukat a műveket (verset és prózát egyaránt) felhasználva, emberi közelségbe hozva, talán személyesebb viszony és összetettebb kép alakulhat ki a diákokban róluk, és talán a művekre is másképpen néznek majd.

A produkció kiválóan mutatja be Ady Endre és Petőfi Sándor színes életét. Két kiváló színész játssza, akik nagyszerűen kommunikálnak az aktuális közönséggel. Középkolásoknak ajánlom.